

Goranka Blagus Bartolec
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16
HR-10000 Zagreb
gblagus@ihj.hr

USPOREDBA HRVATSKOGA I SLOVENSKOGA PADEŽNOGA NAZIVLJA

U članku se govori o padežima kao gramatičkoj kategoriji imenskih riječi u *Hrvatskoj gramatici* skupine autora (II. izdanje, Zagreb, 1997.) i *Slovenskoj slovnici* (IV. izdanje, Maribor, 2000.) Jože Toporišiča. S obzirom na genetsku i prostornu srodnost hrvatskoga i slovenskoga jezika, naglasak će biti na utvrđivanju sličnosti i razlika koje su zastupljene pri određivanju, ponajprije, semantičkih i sintaktičkih uloga padeža u dvjema gramatikama te time uvjetovanim terminološkim i značenjskim razlikama.

1. Uvod

Hrvatski se i slovenski jezik zbog svoje prostorne i genetske srodnosti odlikuju na svim jezičnim razinama znatnom sličnošću, što je već definirano u poredbenoj slavistici te za temu ovoga rada nije potrebna opširnija komparativna analiza. Istodobno, jezici su, zbog promjena unutar samoga jezičnoga sustava te zbog društveno-povijesnih okolnosti¹, ostvarili samostalnost² u teorijskom određivanju svojih sastavnica, zbog čega su u gramatikama hrvatskoga i slovenskoga jezika, uz brojne sličnosti, uočljivi različiti opisi jezičnih kategorija i njihovih obilježja.

¹ Riječ je o promjenama koje su početkom 90-ih godina zahvatile zemlje istočnoeuropskoga bloka, kao i o globalizacijskom kretanjima u svijetu, koja su bila povodom znanstvenoga skupa *Terminologija v času globalizacije*, održana u Ljubljani u lipnju 2003.

² Pod samostalnošću se ne polazi od pretpostavke da bi hrvatski i slovenski jezik trebali djelovati kao zajednički sustavi, nego da su se, s obzirom na spomenutu prostornu i genetsku srodnost, unutar opće filologije definirali kao dvije posebne znanosti – kroatistika i slovenistika.

U članku se uspoređuje padežno nazivlje u recentnim hrvatskim i slovenskim priručnicima s namjerom da se utvrde sličnosti i razlike u njihovu gramatičkom određenju s obzirom na to da se načelno može govoriti o bliskosti semantičkih i sintaktičkih odnosa dvaju jezika koje je moguće povezati s padežnom problematikom, odnosno u širem su smislu obuhvaćeni padežnim nazivljem.

S tim je u vezi potrebno naglasiti kako će analizom biti obuhvaćena dva problema. Primarno će u radu općenito biti riječi o padežnim nazivljima dvaju jezika i njihovu mjestu unutar postojećega hrvatskoga, odnosno slovenskoga nazivlja, pri čemu se polazi od načela da nazivlje svoju vrijednost dobiva normiranjem naziva u pojmovnom sustavu nekog jezika, tj. ako su usklađeni zahtjevi struke iz koje ono potječe i normativni zahtjevi standardnoga jezika.³

Međutim, budući da se padežno nazivlje promatra u sklopu suvremenih gramatika hrvatskoga i slovenskoga jezika, analiza će se proširiti i na cjelokupnu obradu padežnih kategorija te će, osim terminološkoga određenja padežnih naziva, biti riječi i o podjeli padežnih značenja koja se u hrvatskom i slovenskom jeziku u većoj mjeri podudaraju, o čemu svjedoče i brojni primjeri koji će u radu biti navedeni, ali su u gramatikama terminološki i sadržajno različito obrađena.

2. Podjela padežnoga nazivlja

Općenito je padežno nazivlje moguće tumačiti na dvjema razinama – *leksičkoj*, koja obuhvaća samo imenovanje riječi, što je usko povezano s terminološkim pristupom tomu problemu, i *kategorijalnoj*, koja razumijeva teorijsko shvaćanje jezičnih odnosa koji se u promatranim gramatikama tumače unutar poglavlja o padežima, a vezujući se na Simeonovo tumačenje lingvističkih kategorija kao »pojedinih općenitih pojmova na koje se dijele svi elementi kojega jezičnog sistema« (Simeon 1969:640–641). Kategorije se raslojavaju na različite podskupine, od kojih su za potrebe ovoga rada najbitnije dvije – gramatičke (»jezični, tj. morfološki izraz za pojmovnu kategoriju«, 640) i leksičke (»klase znakova kojima se izražavaju pojmovi koji treba da se spajaju u govoru gramatičkim svezama«, 641). Upravo je na leksičkoj razini moguće uočiti nekoliko bitnih razlika u gramatičkim opisima hrvatskoga i slovenskoga jezika pa i uputi-

³ Frančić–Hudeček–Mihaljević 2005:220.

ti, s jedne strane, na tradicionalni i, s druge strane, primijenjenolingvi-
stički pristup koji se ponajprije očituje u odabiru primjera vezanih uz tu-
mačenje padežnih značenja.

2.1. Leksičko određenje padežnoga nazivlja

Nazivi padeža potječu iz latinskoga jezika, premda u starogrčkom također postoje njihovi nazivi, ali danas ne tako proširene uporabe. Sufiksarno preoblikovane, osnove osam latinskih padeža – *nominativus*, *genitivus*, *dativus*, *accusativus*, *vocativus*, *ablativus*, *locativus*, *instrumentalis* – ustalile su se danas kao nazivi padeža u gotovo svim europskim jezici-
ma, odnosno suvremenim gramatikama tih jezika. Osim latinskih naziva, u mnogim se jezicima i pojedinim gramatikama rabe i sintagme prvi padež, drugi padež, treći padež, četvrti padež, peti padež, šesti padež, sedmi padež, osmi padež, također prema načelu starih latinskih gramatika, koje navode latinske nazive poredane od nominativa prema instrumentalu, uz napomenu da se taj poredak katkada i reducira s obzirom na to da u nekim jezicima neki padeži (najčešće vokativ i ablativ) nisu uvršteni u popis padeža ili se navode u opisu nominativa (vokativ) te lokativa i instrumentala (ablativ), ili su, pak, lokativ i instrumental dio ablativa.

Kada govorimo o leksičkim razlikama koje se u hrvatskom i slovenskom jeziku uočavaju u padežnim nazivima, naglasak je na onima koje se tiču odnosa domaćega i međunarodnoga nazivlja, kao i na nastojanju da se u jednom i drugom jeziku prednost daje domaćemu nazivu, posebno u posljednjem desetljeću zbog prije navedenih društveno-povijesnih okolnosti. Načelno je moguće zaključiti da je i u hrvatskom i u slovenskom jeziku uočljiva uporaba domaćih gramatičkih naziva, što je u skladu s postojećom tendencijom da se u jedan jezik sustavno unesu domaći nazivi ne samo na području jezikoslovlja nego i drugih struka i znanstvenih područja. Najviše je unutar hrvatskoga gramatičkoga nazivlja napravljeno na području fonologije, tj. glasovnoga nazivlja (iako i dalje u mnogim udžbenicima i priručnicima nailazimo na različito, tj. još uvijek nedovoljno usustavljeno fonološko nazivlje)⁴, dok se u morfologiji i sintaksi uz primjenu domaćih naziva paralelno rabe i međunarodni. Slovenski je jezik u tom pogledu mnogo dosljedniji u primjeni

⁴ Detaljnije je glasovno nazivlje opisano u radovima Lane Hudeček, Milice Mihaljević i Domagoja Vidovića, te Zrinke Jelaske i Ines Novak.

domaćega jezikoslovnoga nazivlja.⁵

Na leksičkoj je razini u suvremenom standardnom hrvatskom jeziku⁶ padežno nazivlje jasno određeno — postoji sedam padeža i za njih se rabe latinski nazivi *nominativ*, *genitiv*, *dativ*, *akuzativ*, *vokativ*, *lokativ*, *instrumental*. Latinsko je nazivlje prisutno i u starijim hrvatskim gramatikama, ali se u njima rabe i domaći padežni nazivi, no s današnjega aspekta zastarjeli jer se ne primjenjuju u suvremenim gramatikama. Tih je naziva prilično, za svaki se latinski padež mogu naći barem dvije domaće zamjene, a u njihovoj su primjeni najdosljedniji bili gramatičari XIX. stoljeća Joakim Stulli, Vjekoslav Babukić i Fran Mažuranić. O tome je detaljno pisao Tomo Maretić u »Pregledu srpskohrvatske gramatičke terminologije XVII, XVIII, i XIX vijeka«⁷. Tako u starijim gramatikama nalazimo nazive *imeniteljni padež* ili *imenovnik* za nominativ, *prisvojni* ili *roditeljni padež* za genitiv, *dajevnik* ili *dateljni padež* za dativ, *tužnik*, *tužiteljni* ili *viniteljni padež* za akuzativ, *zovnik*, *zvanik*, *zvateljan padež* za vokativ, *odnosnik* za ablativ (spominje ga jedino Kašić, 1604/2002, te Đurkovečki, 1826⁸), *propozicional* ili *skazateljni padež* za lokativ te *društveni padež*, *orudni*, *oruđni*, *tvoriteljni padež* te *orudelnik* za instrumental.⁹

Istodobno, suvremeni slovenski padežni nazivi¹⁰ potvrđuju ranije navedenu konstataciju o primjeni domaćega jezikoslovnoga nazivlja. Zastupljeni su domaći nazivi za padeže — *imenovalnik*, *rodilnik*, *dajalnik*, *tožilnik*, *zvalnik*, *mestnik*, *orodnik* te, iako, kao i hrvatski, slovenski padežni sustav nema ablativ, spominje se njegov slovenski naziv *ločilnik*. Latinsko se nazivlje i međunarodne padežne kratice navode u uvodnom dijelu poglavlja o padežima.

⁵ Npr. U *Slovenskoj slovnici* J. Toporišiča iz 2000. donose se samo slovenski nazivi poglavlja jezičnih razina: *glasoslovje*, *besedoslovje*, *besedotvorje*, *oblikoslovje*, *skladnja*, *sporočanje*.

⁶ Rad se prije svega temelji na analizi *Hrvatske gramatike* iz 1997. skupine autora (Eugenija Barić, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika), ali su konzultirane i druge gramatike i jezični priručnici, što je navedeno u popisu literature.

⁷ Rad JAZU 243, 1932.

⁸ Đurkovečki, *Jezičnica horvatzko-slavinzka...*

⁹ Detaljnije se povijesnim gramatičkim nazivljem bave druge kolegice (Željka Brlobaš i Marijana Horvat, Ljiljana Kolenić, Diana Stolac, Anastazija Vlastelić, Adela Ptičar i Nada Vajs Vinja), a za temu ovoga rada nije potrebno potanko raščlanjivati nazivlje svakoga pojedinoga gramatičara.

¹⁰ Osnova za analizu slovenskoga nazivlja jest četvrto izdanje *Slovenske slovnice* Jože Toporišiča.

S obzirom na to da je primjena domaćega nazivlja zastupljena i u ranijim izdanjima tê, kao i u drugim slovenskim jezikoslovnim priručnicima¹¹, moguće je govoriti o kontinuiranoj uporabi domaćega padežnog nazivlja u slovenskom jeziku, neovisno o postojećim izvanjezičnim promjenama koje su utjecale na današnji jezični ustroj i jezičnu politiku. U tom je pogledu slovenski jezik jedan od rijetkih europskih jezika koji primjenjuje domaće padežno nazivlje (ono je još prisutno i u ruskom i poljskom¹²), što pridonosi općemu zaključku o sustavnom oblikovanju jezičnoga identiteta na svim njegovim razinama.

U hrvatskom je jeziku u XX.-stoljetnim gramatikama nestalo domaće padežno nazivlje pa se s tim u vezi nameće bitno pitanje koliko bi njegova ponovna primjena u hrvatskom jeziku bila prihvaćena i opravdana, imajući u vidu činjenicu da u dijakronijskom smislu svaka jezična promjena, ponajprije leksička (npr. zamjena strane riječi domaćom, ali duže vrijeme istisnutom iz uporabe: *pasoš/putovnica*)¹³ i pravopisna (*neću / ne ću*) nailazi na otpor i sporo se prihvaća, iako je s jezikoslovnoga, tj. znanstvenoga gledišta velikim dijelom ili u potpunosti opravdana.

2. 2. Kategorijalno određenje padežnoga nazivlja

S kategorijalnoga je gledišta analiza padežnoga nazivlja usmjerena na raščlambu padežnih značenja, odnosno njihove uporabe u hrvatskom i slovenskom jeziku, pri čemu dolazi do odmaka od usko terminološkoga određenja padežnoga nazivlja jer se raspravlja i o drugim obilježjima koja su, kako je navedeno u uvodu, u širem smislu također dio padežne problematike. U tom je kontekstu analizom obuhvaćeno i nazivlje drugih gramatičkih obilježja imenskih riječi koja utječu na sklonidbu imenica te je ukratko opisan njihov sadržaj, s namjerom da se usporede sličnosti i razlike koje se pri tome pojavljuju u hrvatskim i slovenskim gramatikama, a tiču se onih semantičkih i sintaktičkih obilježja svakoga

¹¹ *Enciklopedija slovenskega jezika* 1992, *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1997.

¹² Poljski: *mianownik* (N), *dapelniacz* (G), *celownik* (D), *należący do czwartego przypadku*, (A), *wolacz* (V), *miejscownik* (L), *narzędnik* (I); ruski: *именительный падеж* (N), *родительный падеж* (G), *дательный падеж* (D), *винительный падеж* (A), *звательный падеж* (V), *предложный (местный) падеж* (L), *творительный падеж* (I).

¹³ Danas je riječ *putovnica* sasvim uobičajena i u službenoj i u privatnoj komunikaciji. Komentar se odnosi na početak 90-ih godina, kada je ta domaća riječ ponovno ušla u javnu uporabu kao i mnoge druge domaće hrvatske riječi (*domovnica* i sl.) te su je u početku govornici teže prihvaćali, dok s vremenom nije postala posve prihvaćenom.

pojednog padeža prema kojima su ta dva jezika vrlo bliska. Nazivi se tih obilježja u hrvatskom i slovenskom jeziku uglavnom podudaraju¹⁴, tj. načelno su kategorijalne podjele u *Hrvatskoj gramatici* i *Slovenskoj slovnici* rađene na sličnom gramatičkom principu. U *Hrvatskoj se gramatici* imenice razlikuju prema *leksičkim* i *gramatičkim osobinama*¹⁵, a tomu u sadržajnom smislu odgovara dvojna podjela obilježja imenskih riječi u *Slovenskoj slovnici* na *samostalniške besede* i *inherentne kategorije sklonljivega*.

Ukratko, leksičke osobine u hrvatskom jeziku tiču se podjele imenica na vlastite i opće imenice te na pojedine, zbirne, gradivne, konkretne (stvarne) i apstraktne (nestvarne), a u slovenskom je jeziku temeljna podjela imenica (*samostalniške besede*) na opće (*obča imena*) i vlastite (*lastna imena*) te na stvarne (*števena imena*) i nestvarne (*neštevena imena*)¹⁶. Takva leksička podjela u obama jezicima potvrđuje ranije izrečenu tvrdnju o semantičkoj i sintaktičkoj bliskosti hrvatskoga i slovenskoga jezika¹⁷ na temelju koje se njihove jedinice gramatički opisuju kao sklonjive riječi, tj. ulaze u padežnu paradigmu.

U našim gramatikama tradicionalnu trojnu podjelu gramatičkih osobina imenskih riječi na rod (muški, ženski, srednji), broj (jednina, množina)¹⁸ i padež bilježi i *Hrvatska gramatika*. Rod je u hrvatskom jeziku gramatička kategorija određena završetkom koji najčešće odgovara i podjeli značenja prema prirodnom spolu, tj. prema značenju imenica za žensku osobu i mušku osobu, naravno, uz iznimke, npr. *momče, djevojče, dje-*

¹⁴ To se podudaranje odnosi na plan sadržaja, dok je plan izraza s obzirom na dva jezična sustava različit.

¹⁵ Nazivi *leksičke osobine* i *gramatičke osobine* preuzeti su iz *Hrvatske gramatike* (100–101), pa ću te nazive i dalje primjenjivati u radu, iako bi se osobina mogla zamijeniti i riječima svojstvo ili obilježje.

¹⁶ Slovenske se riječi *števen* i *nešteven* odnose na kategoriju brojivosti o kojoj će kasnije biti riječi. Kriterij je, dakle, mogućnost izbrojivosti za konkretne i neizbrojivosti za apstraktne imenice. Hrvatska gramatika navodi kriterij opipljivosti (stvarne imenice) i neopipljivosti (nestvarne imenice).

¹⁷ Iako se takva podjela može smatrati univerzalijom koja potječe iz opće nominalizacije izvanjezičnih sadržaja u jeziku kao sustavu, a proizlazi iz podjele sintaktički relevantnih semantičkih obilježja imenica i pridjeva prema Chomskom (*Aspects of the Theory of Syntax*, 1965): ±opće, ±brojivo, ±živo, ±ljudsko, ±apstraktno. V. Znika 2002:17.

¹⁸ Jednina i množina bilježe se kao osnovna podjela, a uz njih se još bilježi dvojina (u svezi s brojevima 2, 3, 4 i oba) i *pluralia tantum* (*kola, škare*). Iako je u predmetnom kazalu navedena i *singularia tantum*, u samom je tekstu njezin opis izostavljen, što možemo smatrati tehničkim propustom, a ne nepostojanjem te kategorije u hrvatskom jeziku.

vojčurak, curičak, koje imaju različit gramatički rod od njihova stvarnoga spola.

Općenit je zaključak da navedena trojna podjela jezičnih kategorija u hrvatskom jeziku zadovoljava većinu gramatičkih i semantičkih opisa imenskih riječi. Međutim, svakodnevna uporaba bilježi stalne promjene, odnosno ponašanja jezičnih jedinica u stvarnom kontekstu koja nadilaze normativna pravila naših gramatika. S tim u vezi, za razliku od podjele leksičkih osobina imenskih riječi u hrvatskom jeziku koje se bitno ne razlikuju od podjele u *Slovenskoj slovnici*, spomenute se gramatičke osobine imenskih riječi općenito, također, podudaraju s podjelom na inherentne kategorije sklonjivoga u slovenskom jeziku, iako je u *Slovenskoj slovnici* ta podjela razrađenija, tj. postoji više potkategorija koje bi se mogle primijeniti i na hrvatski leksik, odnosno teorijski opisati i u našim gramatikama. U *Slovenskoj* su *slovnici* gramatičke osobine imenskih riječi: *spol* (rod), *sklon* (padež), *število* (broj), *številskost* (brojivost), *oseba* (osoba). Kategorija spola u slovenskom jeziku odgovara kategoriji roda u hrvatskom jeziku: razlikuju se muški, ženski i srednji spol, a teorijski se tumače i opisuju kao muški, ženski i srednji rod u hrvatskom jeziku¹⁹. Unutar se te kategorije u slovenskom jeziku razlikuju i dva podspola: *živost* i *ljudskost* (*človeškost*). Živost je gramatička osobina muškoga roda koja utječe na sklonidbu tih imenica u akuzativu.²⁰ Gramatički se očituje u muškom rodu – imenice muškoga roda koje znače neživo (*stol*) imaju akuzativ jednine jednak nominativu, a koje znače živo (*čovjek*), pokazuju genitivno-akuzativni sinkretizam. Razlike u sklonidbi imenica muškoga roda prema značenju *živo/neživo* spominju se i u *Hrvatskoj gramatici* (104, § 247) s naglaskom na polisemiji nekih riječi (*član, nosač, glasnik*) koje se s obzirom na sem *živo/neživo* različito sklanjaju u akuzativu jednine, ali se živost ne navodi kao posebna, tj. inherentna kategorija imenskih riječi u hrvatskom jeziku.

U *Slovenskoj* je *slovnici* ta potkategorija jasno definirana u normativnom smislu, s posebnim osvrtom na odstupanja od norme koja obuhvaćaju izjednačavanje sklonidbe imenica muškoga roda koje znače neživo s imenicama muškoga roda koje znače živo (razgovorni govor, metoni-

¹⁹ »Spole pozna slovenski jezik 3: moškega, ženskega in srednjega (latinska imena: maskulinum, femininum, nevtrum).«, Toporišič 2000:266.

²⁰ O kategoriji živosti u hrvatskom jeziku dosta je pisano (Jasna Vince Marinac), ali nije uvrštena kao gramatička kategorija u suvremenim gramatikama hrvatskoga jezika.

mijska značenja, dječji govor). Budući da je takva pojava vrlo proširena i u hrvatskom jeziku, trebao bi biti jasnije definiran status živo/neživo u hrvatskim gramatikama.

Ljudskost (*človeškost*) potkategorija je roda imenica uvjetovana razlikom u uporabi upitno-odnosnih zamjenica *tko* ili *što* (*kdo* i *kaj*) ovisno o značenju ljudsko/neljudsko. Slovenski jezik prema toj podjeli razlikuje upitno-izrični odnos *kdo*: *jaz, Ana, učiteljica*, nasuprot *kaj*: *miza, glava, pes, mačka*. U hrvatskom je standardnom jeziku potkategorija ljudskost neprimjenjiva, jer se upitno-odnosne zamjenice *tko* i *što* razlikuju prema podjeli na živo/neživo (HG 205, §544), neovisno o gramatičkom rodu imenica, a ne na ljudsko/neljudsko, kakav je slučaj u slovenskom jeziku.

Kategorija broja (*število*) u slovenskom jeziku odgovara određenju broja u hrvatskom jeziku. Razlikuju se tri osnovna broja – jednina (*ednina*), dvojina (*dvojina*), množina (*množina*). Uz tu kategoriju *Slovenska slovnica* navodi i potkategoriju brojivost (*številskost*), pod kojom razumijeva mogućnost imenskih riječi da se gramatički i značenjski odrede prema svim kategorijama ili prema jednoj od kategorija broja. *Singularia tantum* i *pluralia tantum* ne rabe se u *Slovenskoj slovnici*, umjesto tih naziva primjenjuje se naziv *samoenoštevilskost* (samo jedan broj), a s obzirom na broj takve se imenske riječi dijele na ove: *samomnožinske* (*vrata, vile, zamjenica vsi*), *samoedninske* (npr. upitno-odnosne zamjenice *kdo, kaj*) i *samodvojinske* (brojevi *oba, dva*). Brojivost se kao kategorija ne opisuje posebno u *Hrvat-skoj gramatici*, ali je svakako poznata u suvremenim gramatičkim opisima hrvatskoga jezika.²¹

2.3. Gramatičko određenje padežnih funkcija

Sedam se padeža hrvatskoga jezika sintaktički dijeli prema odnosu s drugim riječima u rečenici na nezavisne, koji služe imenovanju (nominativ, vokativ), i zavisne ili kose, kojima se izriče povezanost onoga što znače s drugim dijelovima rečenice (genitiv, dativ, akuzativ, lokativ, instrumental). *Hrvatska ih gramatika* određuje prema odgovoru na pitanja: *tko?*, *što?* (nominativ); *čiji?*, *koga?*, *čega?* (genitiv); *komu?*, *čemu?* (dativ); *koga?*, *što?* (akuzativ); *dozivanje, oj!* (vokativ); *gdje, o komu, o čemu* (lokativ); *(s) kim?*, *s čim?* (instrumental).

Ostale su padežne funkcije obrađene parcijalno, u drugim poglavljima *Hrvatske gramatike*, ponajviše unutar poglavlja *Sadržajno ustrojstvo rečenice*.

²¹ Vidi o tome Znika 2002, Peti 2004.

Slovenska slovnica detaljnije u popisu padeža donosi pregledan opis njihove uporabe, a znatan je dio takva opisa svojstven i hrvatskomu jeziku, s ponovnom napomenom da su mnoge od tih uporaba spomenute i u *Hrvatskoj gramatici*, ali na sintaktičkoj razini.

U slovenskom se jeziku, kao i u hrvatskom, nominativom izriče²²: 1. subjekt (*osobek*): *čudni časi so prišli*, 2. imenski predikat (*povedkovo določilo*): *Hrast je drevo*, 3. atribut i apozicija (*prisamostalniški ujemalni prilastek*): *ptica pevka*, 4. nominativni dodatak (*imenovalni prilastek*) koji se u paradigmi ne sklanja: *hotel Turist / v hotelu Turist*, 5. predikatni ili imenski proširak (*pristavek osebka ali povedkovega določila*): *Ivan Cankar, naš veliki pisatelj*, 6. predikatni proširak: *Sava teče motna*, 7. vokativ (*zvalnik*) u slovenskom jeziku nije samostalan padež, nego nominativ koji znači doziivanje ili obraćanje, što u hrvatskom jeziku možemo dovesti u vezu s kajkavskim dijalektom, dok u hrvatskom standardnom jeziku postoji morfološka razlika između tih dvaju padeža, 8. eliptične rečenice (*jedro neglagolskega stavka*): *Mir. Tišina.*, 9. usklik (*medmet*) *Bog nebeški!*, 10. imenica s priložnim značenjem, popriložena imenica (*poprisloveljna beseda*): *Tisti kraji so sila* ('jako, vrlo') *zanimivi*.

Navedeni pregled značenja nominativa u slovenskom jeziku razvidno upućuje na vezu s uporabom nominativa u hrvatskom jeziku te bi se načelno mogao primijeniti i u našim gramatikama. Iz popisa bi se jedino izostavilo značenje u službi usklika (*medmet*) popisano u točki 9. koje u hrvatskom jeziku i značenjski i morfološki pripada vokativu (*Bože (dragi), Majko (mila, draga)!* te priložno značenje imenica koje je u hrvatskom jeziku gramatički posebno definirano (HG 301, §871).

Lokativ i instrumental u *Slovenskoj slovnici* nisu posebno značenjski definirani, već kao prijedložni izrazi u sklopu poglavlja o prijedlozima (415–423) te sintaktičkih uloga imenskih riječi (316).

Paralele su vidljive i u podjeli značenja genitiva u slovenskom jeziku u odnosu na hrvatski. U slovenskom genitiv izražava: 1. indirektni objekt (*predmet*): *Kdo se boji Virginije Woolf?*. U toj su podjeli pobrojani i primjerci: učiti se *angleščine*, niječni genitiv: *ni prodal hiše*; uz napomenu, koja vrijedi i za hrvatski standardni jezik, da su to oblici slavenskoga genitiva svojstveni zastarjeloj, dijalektnoj ili književnoj uporabi, dok se danas u standardnom jeziku pretežno rabi akuzativ; 2. dijelni genitiv (kao i u hrvatskom jeziku): *narezati kruha in slanine*, 3. logički niječni subjekt (*logični zanikani osobek*): *vode zmanjkuje, očeta ni doma*, 4. vrijeme i način:

²² Za slovenske primjere usp. Toporišič 2000.

umrl je *nagle smrti*, *vrniti se avgusta*, *lepega dne* ga bo zmanjkalo. Hrvatskomu standardnomu jeziku ti oblici nisu svojstveni, umjesto njih rabe se prijedložni izrazi u genitivu ili drugim padežima (*umrijeti od nagle, iznanadne smrti, vratiti se u kolovozu*). Sintagme *lijepoga, jednoga svakoga ili onoga dana* poznaje i hrvatski standard, ali se one prema razlici određeno/neodređeno značenje vremena, mogu zamijeniti akuzativom: *svaki dan, ovaj dan, onaj dan*. 5. količinski ili obrojčeni izrazi, što odgovara i hrvatskomu jeziku: *dosti vojakov, pet fantov*; 6. istaknuti, odvojeni dio rečenice, što je moguće povezati s već spomenutim objektom u genitivu iz t. 1.: *Mašćevanja, tega se boj!*, 7. prijedložne izraze koji znače razmjere različitih vrsta: *od hiše do hiše, iz vsega srca, lepša je od sestre*.

Klasifikacija značenja koja se u slovenskome jeziku izražavaju dativom također bi se mogla primijeniti i u hrvatskom jeziku. Dativ u slovenskom iskazuje: 1. neizravni objekt: *bodi domovini in jeziku zvest*, 2. nositelja stanja (*nosilca stanja*): *Kaj ptici je?*, 3. pripadnost: *Sonce žarko se zbudi, viru vale posuši*, 4. osjetilnu vezu (*čustveno zavzetost*): *Da si mi zdrav!*, 5. istaknuti, odvojeni dio rečenice (*izpostavljeni stavčni člen*): *Janezu, temu se zahvali*. 6. različite prijedložne sprege (*različna razmerja v zvezi s predlogi*): *Grem k stricu, Kljub svoji želji, dela ne bo mogel dogotoviti*.

Posebnu je pozornost potrebno posvetiti akuzativu. Njime se u slovenskom jeziku, kao i u hrvatskom, izražavaju različiti sintaktički odnosi spomenuti u pregledu drugih padeža (objekt, logički subjekt, priložne oznake vremena, mjere, prostora, prijedložne sprege, predikatni proširak). Međutim, osim sintaktičke klasifikacije u slovenskom jeziku, taj je padež posebno opisan i terminološki određen prema ranije opisanoj kategoriji živosti. Živost se kod imenskih riječi u slovenskom jeziku, kao i u hrvatskom, najjasnije očituje u akuzativu jednine, a posebno obilježje živosti dobivaju i neki neživi pojmovi muškoga roda koji se gramatički ponašaju, tj. sklanjaju kao imenice muškoga roda koje znače živo.²³ U slovenskoj su gramatici takvi neživi pojmovi muškoga roda koji se u sklonidbi ponašaju kao živi kategorijalno jasno imenovani i svrstani u nekoliko skupina, a budući da ta pojava postoji i u hrvatskom jeziku, a nije gramatički opisan njezin normativni status, potrebno ju je jasnije analizirati. U hrvatskom se ipak ne može govoriti o sustavnoj uporabi, nego individualnim semantičkim obilježjima imenica koje su u nekim zna-

²³ Nominativno-akuzativni i genitivno-akuzativni sinkretizam u hrvatskom jeziku svakako bi trebao biti temom posebnoga rada uz opsežnu korpusnu provjeru i anketiranje govornika.

čenjima izgubile zbiljsku živost, (tj. zbiljska je živost postala neživost), ali su zbog veze sa značenjem za živo i kod značenja za neživo zadržale jezičnu živost Ovdje ću nabrojiti te skupine, ali ne redosljedom koji je naveden u *Slovenskoj slovnici*, nego ću najprije navesti one koje su bliske hrvatskomu jeziku, a potom one koje se mogu smatrati inherentnima slovenskomu jeziku: 1. nazivi automobila: *imeti forda, opla*, 2. nazivi karata: *vreči kralja, dobiti asa*.

Sljedeće je kategorije moguće samo djelomično pripisati i hrvatskomu jeziku, jer pojava ipak nije sustavna, nego ovisi o značenju same riječi: 3. sportska društva: *premagati Hajduka, Kladivarja, Železničarja*. U hrvatskom se može govoriti samo o djelomičnoj uporabi (također se rabi: *pobijediti Hajduka*), jer se nazivi nekih momčadi u akuzativu ne sklanjaju kao imenice koje označuju živi sadržaj: *pobijediti Osijek, Varteks*, pa se može govoriti o posebnom tipu metonimijskih odnosa u hrvatskom jeziku na temelju kojih govornik poistovjećuje značenje osobe, tj. pojedinca s neživim pojmom (npr. Hajduk), 4. nazivi vina: *piti vipávca, piti bizeljčana*, a u hrvatskom: *piti babića, piti ribara*, ali se ipak ne može govoriti o sustavnoj pojavi nego o dijalektnom obilježju s obzirom na to da se bilježi i: *pili smo dobar dingač, piti traminac*, što zahtijeva detaljnu korpusnu provjeru.

Ostale podjele, uz pojedine iznimke, nisu inherentne hrvatskomu jeziku: 5. nazivi naprava koji su polisemijom izvedeni od primarnoga značenja za živo (*hlapec, norec* luda i kladivo, *skobec* ptica i klopka: *potegniti za petelina* pijevac ('pipac, obarač'), 6. nazivi planeta: *srećati Merkurja, gledati Marsa*, ali u hrvatskom: *gledati, promatrati Mars, Merkur*, 7. nazivi bolesti: *imeti raka, dobiti volka*²⁴ ('vrsta osipa, njem. Hautwolf'), ali u hrvatskom: *dobiti rak, imati išijas* (osim u slučaju: *imati vuka*) dok je akuzativni oblik jednak genitivu, kao i u ranijim primjerima, dijalektno obilježen, 8. razno: u slovenskom se navodi izraz: *imeti zdravega duha*. Hrvatski jezik bilježi *imati duha, imati pameti*, ali je riječ o partitivnom genitivu kojim se izriče neodređenost.

Napokon, u *Slovenskoj gramatici* nisu imenovane i primjerima potkrijepljene ostale metonimijske veze koje upućuju na odnos značenja živo/neživo, a ne mogu se svrstati u jednu od navedenih podjela. Njih bi trebalo posebno opisati. U hrvatskom se jeziku, a vjerojatno i u slovenskom, to odnosi na nazive nagrada koji su u metonimijskom odnosu s kakvim živim ili djelatnim sadržajem (npr. nazivi nagrada: *dobiti Oscara*,

²⁴ Med. *intertrigo*.

osvojiti *Zlatnoga lava*, primiti *Pulitzera*, riječi *mrtvac*, *duh*, *anđeo*) kao i na danas već opće, odnosno i u standardu prihvaćene, računalne i druge strukovne nazive: *pomicati miša*²⁵.

Općenito je moguće zaključiti kako je u slovenskom jeziku raširenija sklonidba $N \neq A$ za imenice muškoga roda koje označavaju neživi pojam, ali ih zbog posebnih semantičkih obilježja određenih kontekstom njihove uporabe govornici doživljavaju kao žive, odnosno aktivne pojmove. Stoga je i kategorija živosti u slovenskom jeziku gramatički referentnija. U hrvatskom je takva pojava također proširena i česta u govornoj praksi, zbog čega bi se mogli primijeniti modeli iz slovenske gramatike, ali, što je već ranije spomenuto, potrebna je iscrpna korpusna provjera i njezina jasna normativna klasifikacija, ponajprije u vezi s određenjem radi li se o sustavnoj pojavi, dijalektnom ili, pak, idiomatskom obilježju (razgovorni stil, žargon i sl.).

3. Zaključak

Namjera je bila usporediti suvremeno padežno nazivlje hrvatskoga i slovenskoga jezika, a polazilo se od činjenice da su dva jezika na gramatičkoj razini (u ovom slučaju morfološkoj, leksičkoj i sintaktičkoj) vrlo bliska. Kao što je rečeno u uvodnom dijelu, analiza je, osim samoga padežnoga nazivlja²⁶ u suvremenom hrvatskom i slovenskom jeziku, obuhvatila i druge kategorije imenskih riječi (rod i broj) koje su usko povezane s kategorijom padeža, a s namjerom da se unutar suvremenoga gramatičkog opisa padežnih kategorija (ponajprije) u hrvatskom jeziku opišu te terminološki odrede i oni problemi koji nisu zastupljeni u *Hrvatskoj gramatici*, a bilježi ih suvremena uporaba. Razlike su uočljive, ali ne toliko da bi se moglo govoriti o dvama potpuno različitim pristupima spomenutoj problematici.

U uvodu je upućeno na tradicionalni i primijenjenolingvistički pristup, koji je moguće iščitati iz gramatičkih opisa dviju gramatika. Prvi je pristup uočljiv u *Hrvatskoj gramatici*, a odnosi se na primjere iz biranih književnih izvora, a manje je zastupljen suvremeni jezik (npr. primjeri iz publicističkoga stila i jezika novije urbane literature) koji zahvaća razdoblje 90-ih godina XX. stoljeća naovamo. S obzirom na to da se u tim primjerima očituje današnja uporaba hrvatskoga jezika, a istodobno po-

²⁵ Mihaljević 2005:306.

²⁶ U skladu s tematikom skupa.

tvrdjuju pojedini kategorijalni odnosi (ponajprije *živost*) koje navodi *Slovenska slovnica*, trebalo bi ih uzeti kao relevantne, tj. primijeniti u opisu padežnoga, a i općenito gramatičkoga nazivlja i njihovih uloga te definirati njihov normativni status (jesu li prihvatljivi za normu hrvatskoga standardnoga jezika ili nisu) i njihovu stilističku obilježnost. Takav je primijenjeni odnos zastupljen u *Slovenskoj slovnici* i u opisu padeža i imenskih kategorija i u popisu literature i korištenih izvora te poglavlja koja se tiču uporabe suvremenoga slovenskoga jezika (*Sodobna vprašanja knjižnega jezika in jezikoslovja*, 823–850).

Općenito, na leksičkoj je razini razlika između hrvatskoga i slovenskoga padežnoga nazivlja uočljivija. U slovenskom je jeziku prisutna izražena tendencija sustavne zamjene stranoga nazivlja domaćim, što je ponajviše zasluga rada jezičnih ustanova, kao što su Sekcija za terminološke slovarje Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša i Slovenski inštitut za standarde, a u skladu s načelom da se nazivljem kao dijelom leksika nekoga jezika stvaraju tri vrste odnosa – odnos nazivlja i jezika (oblikovanje jezičnoga identiteta), odnos nazivlja i znanosti te odnos nazivlja i naroda (Humar 2004:18).²⁷

S terminološkoga gledišta ne treba zanemariti činjenicu da domaće padežno nazivlje postoji i u hrvatskom jeziku, ali je u XX. stoljeću zbog društveno-povijesnih okolnosti i tadašnje jezične politike²⁸ istisnuto iz uporabe. Stoga bi se ono moglo, kao što je slučaj s glasovnim nazivljem²⁹, uz već postojeće međunarodne, tj. latinske nazive, unijeti u popis suvremenih gramatika te tako novije korisnike i govornike hrvatskoga jezika uputiti na njegovo postojanje i prilagoditi ga zahtjevima suvremenoga hrvatskoga standardnog jezika i općim terminološkim načelima jezičnoga normiranja (Francić–Hudeček–Mihaljević 2005:221–223), ponajprije stoga što su, kako je rečeno, suvremeni hrvatski padežni nazivi latinskoga podrijetla, a o nazivima latinskoga (i grčkoga) podrije-

²⁷ Autorica u članku opisuje stanje u suvremenom slovenskom nazivlju, a pri tom referira i na izlaganje Dalibora Brozovića pod naslovom »Terminologija i jezik, terminologija i narod, terminologija i znanost« sa znanstvenoga skupa *O jezičnim i stručnim pitanjima terminologije* održana u Zagrebu 1985. Izlaganja su objavljena 1987. u zborniku *Opća i slavenska terminološka problematika* (ur. Stjepan Babić).

²⁸ Misli se na opću tendenciju slavenskih jezika za prihvaćanjem međunarodnoga nazivlja, o čemu je već bilo riječi.

²⁹ Slično je i s drugim jezičnim nazivima, gdje također postoje domaći izrazi, npr. *skladnja*, *prirok*, *podmet* kao sintaktičko nazivlje; *razgodak*, *podrubak* i sl. kao obilježja pisanoga teksta itd.

tla³⁰ još su uvijek podijeljena mišljenja treba li ih zamijeniti domaćim nazivima, ili ih, zbog lakšega međunarodnog sporazumijevanja na strukovnoj razini, zadržati (Francić—Hudeček—Mihaljević 2005:225).

Na kategorijalnoj razini razlike su drukčije izražene nego na spomenutoj leksičkoj razini. U *Hrvatskoj gramatici* nisu zastupljeni nazivi *živost* (iako se upućuje na razliku u sklonidbi imenica muškoga roda koje označavaju živo i imenica muškoga roda koje označavaju neživo), brojivost i ljudskost (*človeškost*). Prve se dvije mogu smatrati i kategorijama hrvatskoga jezika, dok je treća (*ljudskost*) obilježje slovenskoga jezika. U klasifikaciji padežnoga nazivlja nema znatnih sadržajnih razlika: u slovenskom je vokativ oblik nominativa u službi dozivanja, što je morfološki uvjetovano, jer u sklonidbi vokativ nema posebne nastavke koji ga razlikuju od nominativa, dok je u hrvatskom standardnom jeziku vokativ padež s posebnim nastavcima. Neka se obilježja slovenskoga genitiva i akuzativa — uporaba slavenskoga genitiva, priložne oznake bez prijedloga u genitivu (*umrl je nagle bolesti, vrniti se decembra*) te sklonidba imenica muškoga roda koje označavaju neživo — isprepliću s hrvatskim jezikom, ali na dijalektnoj razini, dok na standardnoj postoje ograničenja u odnosu na slovenski jezik i u gramatičkom opisu i u jezičnoj uporabi.

Literatura

- Babić, Stjepan (ur.). 1987. *Opća i slavenska terminološka problematika*. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Barić, Eugenija, i dr. 1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb : Školska knjiga.
- Brozović, Dalibor. 1987. Terminologija i jezik, terminologija i narod, terminologija i znanost. U Babić (ur.) 1987.
- Đurkovečki, Josip. 1926. *Jezichnica horvatzko-slavinzka za hasen Slavincev i po-trebochu oztaleh ztranzkoga jezika narodov = Kroatisch-Slavische Sprachlehre zum Nutzen der Slavonier und Gebrauche der uebringen auswaertigen Nationen / po Josefu Gjurkovechki plebanushu Samarichkom na svetlo dana*. Pritizkano vu Peshti.
- Francić, Anđela, Lana Hudeček, Milica Mihaljević. 2005. *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada.
- Francić, Vilim. 1959. *Slownik serbochorwacko-polski*. Sastavio Vilim Francić. Warszawa : Wiedza powszechna.

³⁰ Nazivi latinskoga i grčkoga podrijetla zbog znanstvene i književne vrijednosti imaju posve drugi status nego što ga u hrvatskom jeziku imaju anglizmi, germanizmi i druge tuđice (Francić—Hudeček—Mihaljević 2005:224).

- Humar, Marjeta. 2004. Stanje in vloga slovenske terminologije in terminografije. *Terminologija v času globalizacije*. Zbornik radova. Ljubljana. Str. 17–32.
- Maretić, Tomo. 1932. Pregled srpskohrvatske gramatičke terminologije XVII, XVIII, i XIX vijeka. *Rad JAZU* 243, 1932, 13–90.
- Mihaljević, Milica. 2005. Hrvatsko računalno nazivlje i funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika. *Od fonetike do etike*. Zbornik radova. Zagreb. 289–306.
- Peti, Mirko. 2004. *Oblici nebrojivosti u hrvatskom jeziku*. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Simeon, Rikard. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva na osam jezika*. Zagreb. Matica hrvatska.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 1997. Ljubljana. SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.
- Snoj, Marko. 2003. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana. Modrijan.
- Tafra, Branka. 1993. *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*. Zagreb : Matica hrvatska.
- Terminologija v času globalizacije* 2004. Zbornik prispevkov s simpozija Terminologija v času globalizacije). Ljubljana.
- Toporišič, Jože. 1992. *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana : Cankarjeva založba.
- Toporišič, Jože. 2000. *Slovenska slovnica Četrta*, prenovljena in razširjena izdaja. Maribor : Obzorja.
- Vince, Zlatko. 2002. *Putovima hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Znika, Marija. 2002. *Kategorija brojivosti u hrvatskom jeziku*. Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Priručne gramatike

- Florschütz, Josip. 1916. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb.
- Babukić, Vjekoslav. 1854. *Ilirska slovnica*. Zagreb.
- Mažuranić, Antun. 1861. *Slovnica hèrovska za gimnazije i realne škole*. Zagreb.
- Starčević, Šime. 2002. *Nova ricsoslovnica iliricska: vojnicsoj mladosti krajičnoj poklonjena*. Zagreb. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb : Medicinska naklada.
- Veber, Adolfo. 1876. *Slovnica hrvatska za srednja učilišta*. Zagreb.

The comparison of Croatian and Slovenian case terminology

Summary

This paper compares Croatian and Slovenian case terminology in current grammars (Jože Toporišič's *Slovenska slovnica* (2000) i *Hrvatska gramatika* (1997)). Taking into consideration the genetic and areal relationship of Croatian and Slovenian, the semantic, syntactic and terminological features of the two case systems will be discussed.

Ključne riječi: hrvatsko padežno nazivlje, slovensko padežno nazivlje, kategorije riječi

Key words: Croatian case terminology, Slovenian case terminology, word categories